

Maďarská menšina, občianska politika - historia a súčasnosť

Štefan Šutaj, Spoločenskovedný ústav SAV, Košice, sutaj@saske.sk

ŠUTAJ, Štefan. Hungarian minority, public policy - Past and Present. Individual and Society, 1998, Vol. 1, No. 4.

Author of the article informs about the project VEGA "National policy and ethnic minorities in Slovakia in 1945 - 1954" and the results achieved especially in the field of publishing, as well as contribution to social practice.

Ethnic politics. Ethnic minorities.

Slovenská spoločnosť po roku 1989 s osobitným záujmom sleduje niektoré problémy, ktoré majú svoje korene v našich dejinách. Ich výskum má teda význam nielen pre samostné spracovanie dejín slovenskej spoločnosti, ale aj pre súčasné vnímanie týchto problémov a pre hľadanie východísk pre ich riešenie. Vzhľadom k tomu, že sa v súčasnosti podieľam na riešení dvoch grantových úloh, z ktorých jedna sa dotýka dejín a druhá je orientovaná viac na súčasnosť, sa mojej práci sa prejavuje snaha nachádzať medzi minulosťou a prítomnosťou styčné body. Zakladnými piliermi práce, okolo ktorých osciluje môj záujem sú problematika menšín a občianskych politických strán na Slovensku po druhej svetovej vojne.¹

Grantová úloha „Národnostná politika a etnické menšiny na Slovensku v rokoch 1945 - 1954“, v rámci ktorej sa zaoberám výskumom postavenia maďarskej menšiny, sa nachádza v súčasnosti v prvom roku svojho riešenia. Nadväzuje na výsledky predchádzajúceho výskumu, predsa je len v prípravnom štádiu pre plánované výstupy na ďalšie roky. Pre historika je prípravou prácou v prvom rade zber materiálu a primerane tomu v prvom roku riešenia úlohy najmä archívny výskum. Tomu sa prispôsobuje aj stav a náplň práce na uvedenom projekte. Prípravné práce by mali v nasledujúcich dvoch rokoch vyústiť do väčších celkov, rozsiahlejších štúdií a najmä monografií a to kolektívnych a individuálnych. Z toho dôvodu nebolo ťažisko mojich publikačných výstupov zamerané na túto problematiku.

Z hľadiska celej výskumnej úlohy za najdôležitejšie výstupy v najbližšom čase považujem predovšetkým dva, ktoré by mali vzniknúť v spolupráci s českými kolegami: záverečná medzinárodná kolektívna monografia o národnostných menšinách v Československu a kolektívna práca o migrácii obyvateľstva v Československu, ktorá by mala byť pripravená už v roku 1999. Aj menšie publikačné výstupy, ktoré som pripravoval v roku 1998, by mali slúžiť ako príprava k uvedeným rozsiahlym výstupom.

Snahou o isté zosyntetizovanie existujúcich problémov v oblasti problematiky maďarskej menšiny po druhej svetovej vojne na Slovensku by mala byť kapitola do publikácie Etnické procesy v Karparsko - dunajskej kotline, ktorá by mala výjsť v Užhorode,² a príspevok pre vedecký zborník užhorodskej univerzity o postavení maďarskej menšiny na Slovensku, ktorý bol pripravený v spolupráci s ukrajinským spolupracovníkom I. Vovkanyčom..

Osobitne sledovanou problematikou je migrácia obyvateľstva, najmä v oblasti, kde spolu žije obyvateľstvo slovenskej a maďarskej národnosti. Príspevkom k migrácii obyvateľstva na Slovensku po druhej svetovej vojne by mala byť štúdia: "Slovensko - maďarské vzťahy a štatistická asimilácia na juhu Slovenska (na príklade okresu Galanta)".³ Je jedným z prvých krokov na ceste ku komplexnejšiemu spracovaniu pohybu

obyvateľstva na juhu Slovenska, na slovensko - maďarskej rečovej hranici, po II. svetovej vojne, ale nielen po druhej svetovej vojne. Jej snahou podchytiť migráciu obyvateľstva v kontexte širšie chápaného historického vývinu a v súvislosti s významným fenoménom stredoeurópskeho regiónu 19. a 20. storočia - asimiláciou. Mala by byť jedným z prvkov systematického spracovania etnického vývoja v strednej Európe, ktorý by ukázal na problémy a súvislosti migrácie obyvateľstva, zmien etnického charakteru určitých oblastí, pohyb „etnických hraníc“ v priebehu 19. a 20. storočia. Zároveň by ukázal na špekulatívnosť a prepolitizovanie problému asimilácie.

Práve pri riešení tohoto problému som sa snažil prepojiť svoju odbornú prácu so širším „spoločenským“ pôsobením. V súvislosti s riešením grantového projektu "Medzigeneračná pamäť ako mediátor formovania nových identít v procese transformácie slovenskej spoločnosti," sa otváral priestor na prepojenie poznatkov z histórie so súčasným vývojom slovenskej spoločnosti. Nadväzujúc na svoju publicistickú prácu z predchádzajúceho obdobia (napr. scénar publicistického dokumentárneho filmu)⁴ s pozitívnymi recenziami⁵ som sa usiloval vo svojich vystúpeniach na vedeckých podujatiach, ktoré mali širší poslucháčsky záber než je len vedecká komunita napr. o výmene obyvateľstva (v Budapešti 1996),⁶ na seminári Slovakia plus v Bratislave o 1100 ročnom susedstve s Maďarmi (1996)⁷ o spolunažívaní Slovákov a Maďarov (v Dvoroch nad Žitavou 1997),⁸ o právnych aspektoch postavenia menšín (v Bratislave 1998).⁹ Popri prezentovaní nových poznatkov z archívneho výskumu, bolo ťažiskom vystúpení poukázať na problematiku hodnotenia slovensko - maďarských vzťahov, najmä pokiaľ ide o nekritické hodnotenia problému, kto koho asimiluje. Na tento problém som nadviazal aj v úvahe o asimilácii.¹⁰

Výstupy v rámci riešenia tejto grantovej úlohy nadväzovali na spájanie minulých skúseností, z histórie s dnešnou súčasnosťou. Po revolúcii v roku 1989, sa oprášili staré témy spolunažívania Slovákov a menšín v nových demenziách. To je oblasť, ktorá dáva možnosti skúmať ju cez prizmu historickej pamäte. Prostredníctvom historickej pamäte skúmame problém ako vnímanie historickej udalosti na časovej osi. Skúmame, ako ten istý problém, udalosť, vnímajú rôzne generácie, žijúce v po sebe nasledujúcich etapách dejinného vývoja. Napr. ináč sa na problém vojnovej Slovenskej republiky a Slovenského národného povstania pozerali generácie po druhej svetovej vojne, po roku 1948, v šesťdesiatych rokoch, alebo po roku 1989. Z takéto chápania historického vývoja vývoja a slovensko - maďarských vzťahov vychádza štúdia o sociologických výskumoch v Maďarsku a na Slovensku po roku 1989.¹¹ Podobný metodologický postup je využitý aj v článku, ktorý sa zaoberá tými udalosťami (rozdelenie Československa - pohľad na slovenský štát a Slovenské národné povstanie a slovensko - maďarské vzťahy), ktoré polarizujú súčasnú slovenskú spoločnosť.¹² Existujú rozdiely medzi historickým prístupom k historickej pamäti a sociálnopsychologickým a sociologickým prístupom k medzigeneračnej pamäti. Je to dané predovšetkým spôsobom výskumu a jeho možnosťami pramenného materiálu. Historiografia skúma problém na časovej osi a metódy jej výskumu zatiaľ neumožňujú skúmať rozdiely medzi jednotlivými generáciami žijúcimi v tej istej dobe. Rozdielne pohľady na problém sú vnímané viac na základe politickej príslušnosti, náboženstva, sociálnej alebo profesijnej príslušnosti. Tento prístup sa však môže zmeniť, ak sa súčasťou prameňov pre historika stanú moderné sociálnopsychologické a sociologické výskumy a výskumy verejnej mienky. Sociálna psychológia a sociológia v oblasti výskumu medzigeneračnej pamäte pohľad z jedného časového bodu na problém, tak ako ho vnímajú rôzne generácie žijúce v tom čase. Snaha priblížiť sa k takémuto chápaniu problému však znamená pre historika dostávať sa na pomedzie vlastnej vednej disciplíny a iných spoločenských vied, ktoré sa zaoberajú skôr súčasnosťou. (politológia, sociológia) K takýmto problémom sa viažu aj príspevky zaoberajúce sa problematikou základnej slovensko - maďarskej zmluvy a zabezpečením práv národnostných menšín na Slovensku v súčasnosti.¹³

Tretím problémovým okruhom, ktorému som v roku 1998 venoval pozornosť bola problematika slovenských občianskych politických strán v rokoch 1944 - 1948. Základnom mojej činnosti v tejto oblasti bola príprava monografie Občianske politické strany na Slovensku v rokoch 1944 - 1948, ktorú som začiatkom septembra 1998 zadal do vydavateľstva Veda. V rámci prípravných prác bolo pripravených niekoľko štúdií, v ktorých boli spracované čiastkové aspekty tejto problematiky.¹⁴

V rámci prípravy tejto publikácie som získal množstvo zaujímavých dokumentov a materiálov, ktoré umožňujú spracovať uvedenú problematiku do ďalších detailov. Po roku 1993 boli spracované monografie k problematike občianskych politických strán na Slovensku, resp. vývoja slovenskej spoločnosti v tejto etape. Najmä v súvislosti s vývojom po roku 1989, keď vznikli, resp. obnovili sa mnohé politické strany, ktoré majú ambíciu nadväzovať na politické strany, ktoré existovali v minulosti, je potrebné spracovať problematiku významných osobností v slovenských dejinách po II. svetovej vojne. Trend spracovania štúdií, monografií, ale aj encyklopedických príručiek o osobnostiach politického života, je súčasťou slovenskej historiografie i historiografií okolitých štátov. Príkladom je snaha o komplexne spracovanie, či aspoň profil významných osobností politického života predmníchovskej republiky napr. M. R. Štefánika, M. Hodžu, J. Tisu. Najmä v českej historiografii, ktorá je nám relatívne najbližšie, vzhľadom na spoločné

dejiny, je trend k spracovaniu údajov o významných politických osobnostiach veľmi silný. Netýka sa to len najvýznamnejších politikov (T. G. Masaryk, E. Beneš), ale aj ďalších predstaviteľov politických strán, ktorí vplývali na formovanie českej spoločnosti. Výsledkom týchto tendencií v ktorých sa popri vymenovaní a zhodnotení činnosti politických elít venuje pozornosť aj teoretickým koncepciám elít z hľadiska politológie a sociológie.¹⁵ Jednou z prvých významných prác tohto charakteru od slovenského autora je práca historika Ľubomíra Liptáka, ktorá bola uverejnená v Československej historickej ročenke.¹⁶

Úplne absentujúcim druhom historickej literatúry na Slovensku, sú publikácie typu „Kto je kto“ v našich dejinách. V roku 1998 vyšli v Prahe tri publikácie, ktoré sa len okrajovo, a skôr výnimočne dotýkajú osobností politického života na Slovensku.¹⁷

Aj pre slovenskú historiografiu dozrel čas pokúsiť sa o dielo, ktoré by po stránke teoretickej aj praktickej pripravilo vedecké výstupy, ktoré by spracovali problematiku významných osobností slovenských dejín po druhej svetovej vojne. Pre prípravu takéhoto projektu sú vytvorené predpoklady v predchádzajúcej práci mnohých slovenských historikov. Od roku 1993 do súčasnosti boli pripravené vedecké práce, ktoré do hĺbky spracúvajú úsek povojnových slovenských dejín a sú zárukou, že stanovená problematika bude zvládnutá nielen pokiaľ ide o čas, ale aj kvalitu spracovania.¹⁸

Encyklopedické spracovania, encyklopédie Slovenska a Biografický slovník Matice slovenskej, ktorú boli vydávané v sedemdesiatych a osemdesiatych rokoch nespĺňajú ani po formálnej ani po obsahovej stránke požiadavky na modernú literatúru, ktorá by rešpektovala realie súčasnej doby.

Niektoré z osobností, ktoré pôsobili už v predmíchovskej republike začínajú byť predmetom odborného záujmu¹⁹ a množstvo popularizačných článkov o osobnostiach slovenského politického života vyšlo v týždenníkoch (napr. Nedelná pravda, Slovenské národné noviny) a časopise Historická revue. Mnohé osobnosti slovenskej občianskej politiky však zostávajú zabudnuté, čo dokumentujú výsledky interdisciplinárnych výskumov²⁰ Novú spoločnosť na občianskych princípoch, na princípoch demokracie nie je možné budovať bez poznania minulosti, vedomostiach o predstaviteľoch slovenskej demokratickej politiky z predkomunistického obdobia, bez poznatkovej základne v historickej pamäti obyvateľstva. V predchádzajúcich 50. tich rokoch sa pre udržanie vedomia o živote a činnosti predstaviteľov občianskych politických strán urobilo veľmi málo. Postupne sa oživujú najvýznamnejšie osobnosti slovenského politického života, ale mnoho ďalších zostáva zabudnutých.

Pred slovenskou historiografiu stojí jednoznačne náročná úloha pripraviť prehľadné publikácie o významných osobnostiach slovenskej občianskej politiky a vrátiť ich tak do historickej pamäti obyvateľstva Slovenska.

• Poznámky

1	Pod pojmom občianske politickej strany sa pre toto obdobie chápu nekomunistické politickej strany, vrátane strán sociálnodemokratického typu.
2	Príspevok bol zadaný pod názvom "Určujúce faktory postavenia maďarskej menšiny na Slovensku po 2. svetovej vojne"
3	Šutaj, Š.: Slovensko - maďarské vzťahy a štatistická asimilácia na juhu Slovenska (na príklade okresu Galanta)". Etnologické rozpravy, 1998, 2, s. 41-66.
4	M. Bekeč - Š. Šutaj, „Zo zajatia poloprávd... „ premiéra STV 2, 18. decembra 1995, film bol trikrát reprízovaný
5	Napr. Vladimír Mináč, Hovory M. Nedelná pravda 12. 1. 1996.
6	Príspevok „Československá štátna politika a výmena obyvateľov."
7	Šutaj, Š.: Slovensko - maďarské vzťahy a súčasnosť. In. Benža, M.(ed.) Pravda o 1100 ročnom susedstve. Bratislava 1996, s. 72 - 84.
8	Príspevok „Výmena obyvateľstva medzi Československom a Maďarskom v politike československých štátnych orgánov."
9	V rámci slovensko - maďarského občianskeho dialógu príspevok „Stav legislatívneho zabezpečenia práv menšín na Slovensku."
10	Šutaj, Š.: Asimilácia je ESO, Dilema, č. 3, 1998, s. 12 - 15.

11	Molnár, I. - Šutaj, Š.: Berührungspunkte in der ungarisch - slowakischen soziologischen Forschung. (Macht der Mythen. Geschichtsstereotypen im slowakisch - ungarischen Verhältnis) Südost Europa,(München) Zeitschrift für Gegenwartsforschung, H 9 - 10, 46 Jahrgang 1997, 435 - 471.
12	Šutaj, Š. Súčasná slovenská spoločnosť a pamäť ako jej diferencujúci činiteľ. In. Bačová, V: (ed.) Historická pamäť a identita, Košice 1996, s. 118 - 135.
13	Šutaj, Š. Analyse der Debatte um den ungarisch - slowakischen Grundlagenvertrag vom März 1995. (Macht der Mythen. Geschichtsstereotypen im slowakisch - ungarischen Verhältnis). Südost Europa,(München) Zeitschrift für Gegenwartsforschung, H 9 - 10, 46 Jahrgang 1997, 471 - 491., Šutaj, Š. - Olejník, M.: Law and practice of Central European countries in the field of national minorities protection (Slovak Republic) In. Kranz, J.(ed.): Law and Practice of Central European Countries in the Field of National Minorities Protection After 1989. Centre for International Relation. Warszawa 1998, s. 269 - 321.
14	Šutaj, Š.: Príprava nového programu Demokratickej strany roku 1947. Historický časopis, 46, 1998, č. 2, s. 294 - 319., Šutaj, Š.: Začiatky činnosti Demokratickej strany na oslobodenom území do jej prvého zjazdu. Človek a spoločnosť. 1, 1998, č. 1., Šutaj, Š.: Zlučovací zjazd sociálnej demokracie na Slovensku a KSS v povstaní v roku 1944. Človek a spoločnosť. 1, 1998, č. 2., Šutaj, Š.: Príprava zmeny režimu (príklad roku 1947). Dilema, č. 10, 1998, s. 15 - 23., Šutaj, Š. - Vovkanyč, I.: Občianske politické strany na Slovensku po II. svetovej vojne. (zadané pre Ukrajinskij istoričnij žurnal).
15	Napr. Kaplan, K.: K politickým procesům v Československu 1948 - 1954. Sešity Ústavu po soudobé dějiny AV ČR. sv. 15, Praha 1994.,
16	Lipták, L.: Politické elity na Slovensku r. 1945. In. Československá historická ročenka, Brno 1996, s. 97 - 104.
17	Churáň, M. a kol.: Kdo byl kdo v našich dějinách ve 20. století., I. II. díl., Praha 1998., Kdo byl kdo v našich dějinách do roku 1918. Praha 1998., Poválečná elita poválečného Československa. Praha 1998.
18	Z týchto prác by sme uviedli predovšetkým kolektívnu prácu pod vedení L. Liptáka, Politické strany na Slovensku 19860 - 1989. Bratislava 1992 a ďalšie, napr. prácu Barnovský, M.: Na ceste k monopolu moci, Bratislava 1993., Letz, R.: Slovensko v rokoch 1945 - 1948. Na ceste ku komunistickej totalite. Bratislava 1994., Kapitoly z dejín sociálnej demokracie na Slovensku, Bratislava 1996., Pešek, J.: Štátna bezpečnosť na Slovensku 1948 - 1953. Bratislava 1996., Pešek, J.: Odvrátená tvár totality. Politické perzekúcie na Slovensku v rokoch 1948 - 1953. Bratislava 1998 a iné.
19	Napr. I. Dérer v práci Šuchová, X.: K vývoju názorov I. Déreera na riešenie postavenia Slovenska v republike v rokoch 1918 - 1938. Historický časopis 40, 1992, 3, s. 335 - 356, o ďalších boli spracované krátke monografie (Halaj, D.: Milan Polák, Banská Bystrica 1993) alebo vedecké články M. Bugár, J. Kempný (Jablonický, J.: Generálni tajomníci DS z parlamentu do väzenia. Politické vedy 1, 1998, 1, 6-41).
20	Pozri napr. výsledky interdisciplinárneho výskumu, ktorý bol publikovaný v práci: Zelová, A.-Bačová,V.-Šutaj,Š.-Výrost,J.: Interpretácia slovensko - maďarských vzťahov v súvislosti s vybranými etnickými a sociálnopsychologickými charakteristikami. Košice 1992, s. 88 - 107.